

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

เรื่องราวเกี่ยวกับครูวิชาชีพนี้ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางในต่างประเทศ มีบทความหลายเรื่องที่กล่าวถึงครูวิชาชีพ ทั้งในแง่ของประสิทธิภาพในการสอน ไปจนกระทั่งบทบาทที่คาบเกี่ยวกันระหว่างงานการสอน (หรือบทบาทของครู) กับงานบริการสังคม (หรือบทบาททางวิชาชีพ)

เจอร์นิแกน¹ กล่าวถึงครูวิชาชีพในแง่ของความสามารถในการถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนแต่ละคน มีอยู่ตอนที่เจอร์นิแกน กล่าวว่า "เมื่อเรากล่าวถึงนักวิชาชีพ เรามักจะนึกถึงหมอ หนายความ และนักฟุตบอล คงไม่มีใครอยากจะให้หมอที่ไม่ชำนาญรักษาโรคของตน หรืออยากจะให้หนายความสมัครเล่นว่าความสุจริตให้ตน หรือคงไม่มีใครจะยอมพินิจข้างนักฟุตบอลสมัครเล่น เมื่อพวกเขาลงแข่งกับนักฟุตบอลมืออาชีพ จึงน่ากลัวมากที่จะคิดถึงว่าเด็กในปัจจุบันกำลังอยู่ในมือของครูสมัครเล่น..."

อีกบทความหนึ่งที่น่าสนใจมากคือบทความของ เมารีซ คราฟท์² กล่าวถึงครูวิชาชีพในแง่ของการมีบทบาทร่วม (A Joint Role) เขากล่าวถึงบทบาทที่ซ้ำซ้อนกันระหว่างงานทางการสอน และทางสังคม ทั้งยังสนับสนุนความคิดที่ว่า งานการสอน และงานด้านสังคมมีความสำคัญเท่า ๆ กัน ในการปรับตัวของแต่ละบุคคลต่อสภาพแวดล้อม

¹ Edward E. Jernigan. "Professionalism" Improving Colledge and University Teaching. 24 (Autum, 1976) : 213.

² Maurice Craft. "Development in Intergrofessional Training" Higher Education Journal. 17 (Autumn, 1969) : 12.

บทความข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ทำให้มองเห็นว่า ในต่างประเทศมีนักวิชาการไม่น้อยที่ตระหนักถึงความสำคัญของครุวิชาชีพ ในประเทศไทยเองมีบทความหลายบทที่กล่าวถึงครูแพทย์ และครูวิศวกรวม ซึ่งเป็นครุวิชาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทความที่เกี่ยวกับครูแพทย์ ซึ่งมีผู้วิจารณ์อย่างกว้างขวาง

ภูเก็ท วาจานนท์¹ กล่าวถึงครูแพทย์ว่าเป็นตัวจักรสำคัญในการผลิตแพทย์ แต่เมื่อเกิดปัญหาหรือข้อบกพร่องขึ้นในวงการศึกษาด้านแพทย์ ก็มีใครมีผู้ใดกล่าวถึงครูแพทย์ กลับหันไปสำรวจหาความบกพร่องของหลักสูตรแพทย์ และนักศึกษาแพทย์ นอกจากนี้ครูแพทย์ซึ่งเป็นบุคคลที่จะต้องรับรูสภาพการศึกษาเองก็มักจะมองข้ามสิ่งที่อยู่ในตัวหรือใกล้ตัวไปเสีย ท้ายที่สุดได้เสนอแนวความคิดสำคัญว่า ผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเป็นครูแพทย์ คือผู้ที่จะต้องมียุทธศาสตร์ของทั้งครู แพทย์ และนักวิทยาศาสตร์ อยู่รวมกัน

บทความเกี่ยวกับบทบาทที่ซ้ำซ้อนกันของครูแพทย์นี้ ยังมีท่านผู้รู้อีก 2 ท่าน กล่าวถึงในท่านองคล้ายกัน บทความแรกเป็นของ คำรง เพ็ชรพลาย² ดังข้อความตอนหนึ่งว่า....เป็นที่ประจักษ์แล้วว่าครูแพทย์ส่วนใหญ่ในโรงเรียนแพทย์ของเรายังปฏิบัติกันอย่างไม่ถูกต้องนักซึ่งเกิดจากทั้งจงใจ และ/หรือจำใจ จงใจเนื่องจากอคติ ความไม่ใฝ่ดี และเนื้อแท้ันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน หลายคนอาจมีพื้นฐานของครูมาแต่กำเนิด แต่หลายคนอาจชอบงานฝ่ายรักษา หรืองานวิจัย ดังนั้นถ้าบุคคลใดไม่สามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ ก็จะมุ่งมั่นไปในทางใดทางหนึ่ง ทำให้หน้าที่ด้านอื่นต้องบกพร่องไป ที่จำใจเพราะบังจัญจากสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญคือการปฏิบัติหน้าที่ผิดประเภทของครูแพทย์ อาทิ ปลูกบังคับ (โดยราชการและ/หรือเหตุผลส่วนตัว) ให้ไปทำหน้าที่บริการเสียจนบกพร่องในเชิงสอน และเชิงเป็นนักวิชาการที่ดี....

¹ภูเก็ท วาจานนท์, "ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับครูแพทย์," สารศิริราช.

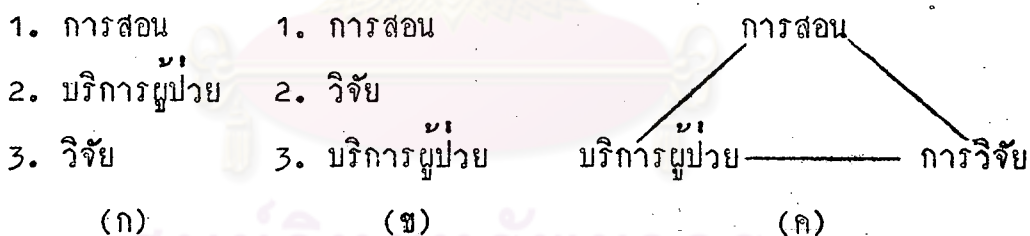
14 (มกราคม, 2505) : 32-39.

²คำรง เพ็ชรพลาย, "ระบบศาสตราจารย์เต็มเวลา," สารศิริราช.

23 (ตุลาคม, 2514) : 1511.

อีกบทความหนึ่งเป็นของ ประเวศ วะสี¹ กล่าวถึงการตีความของหน้าที่ครูแพทย์ว่า ....แต่เดิมนั้น เมื่อกล่าวถึงว่าโรงเรียนแพทย์มีหน้าที่อะไร และหน้าที่อะไรสำคัญกว่า มีผู้ให้คำอธิบายแตกต่างกัน บางท่านว่า การสอนมาที่ 1 บริการผู้ป่วยมาที่ 2 และการวิจัยเป็นที่ 3 (แบบ ก.) ถ้ายังทำการสอน และให้บริการผู้ป่วยไม่ได้ก็ไม่ต้องวิจัย บางท่านว่าการวิจัยสำคัญกว่าการบริการผู้ป่วย (แบบ ข.) ถึงกับอ้างว่าตามพระราชบัญญัติที่ว่า "มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มีหน้าที่ทำการสอนและวิจัย..." ไม่เห็นบ่งว่ามีหน้าที่บริการเลย เพราะฉะนั้นการบริการไม่สำคัญ... เมื่อประมาณสิบปีมาแล้วนายแพทย์มาร์ติน เน็คสตียเขียนลงในเชิงใหม่เวชสารว่า โรงเรียนแพทย์ควรมีหน้าที่ 3 อย่างด้วยกัน (แบบ ค.) ถ้าใครสนใจบริการอย่างเดียวก็น่าจะไปตั้งร้านเสียดีกว่า และถ้าใครสนใจวิจัยอย่างเดียวก็น่าจะไปอยู่สถาบันวิจัยเสียเลย ไม่ควรมาอยู่โรงเรียนแพทย์

สรุปความคิดเห็นเกี่ยวกับอันดับความสำคัญของหน้าที่โรงเรียนแพทย์²

การบริการประชาชนให้ได้รับผลดีที่สุด

(การศึกษา)

(การวิจัย)

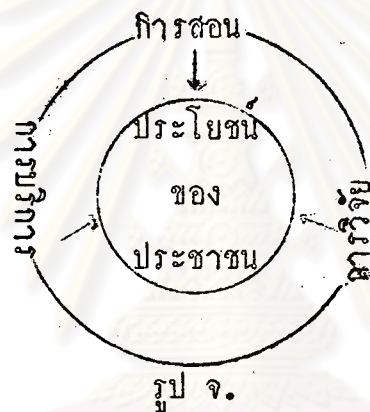
(ง)

¹ประเวศ วะสี, "ข้อเสนอเกี่ยวกับการตีความใหม่ และคุณค่าใหม่ของการสอน, การบริการ และการวิจัย," สารศิริราช. 25 (พฤศจิกายน, 2516) : 1976.

²เรื่องเดียวกัน.

ผู้เขียนได้เสนอแนวการตีความใหม่ดังแบบ ง. คือให้การบริการที่ประชาชนได้รับผลดีที่สุด และถือว่าการศึกษา และการวิจัย อยู่รวมเป็นกระบวนการเดียวกัน...¹

แนวการตีความใหม่นี้ทำให้ผู้ที่สนใจ และวิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง จนกระทั่งผู้เขียนต้องเสนอการตีความใหม่อีกครั้งในวารสารฉบับต่อมาในรูปของความพยายามที่จะโฟกัสหน้าที่ทั้ง 3 เข้าไปที่จุดเดียวกันยิ่งขึ้น (รูป จ.) คือที่ประโยชน์ของประชาชน เพื่อให้ได้ผลดีขึ้นทุกด้าน มิใช่เพื่อลดความสำคัญทางวิชาการลงตามความเข้าใจของผู้วิจารณ์²

ส่วนบทความนี้เกี่ยวกับอาจารย์วิศวกรมนั้น ไม่มีการแสดงความคิดเห็นที่แจ่มชัดนัก ในแง่นี้ คือส่วนมากจะเป็นข้อคิดเห็นที่แทรกอยู่ในเรื่องอื่น ๆ มิได้เป็นบทความที่ผู้เขียนต้องการจะเน้นกล่าวในเรื่องบทบาทที่เข้าซ้อนกันโดยตรงของอาจารย์วิศวกรมน ดังเช่นบทความเกี่ยวกับอาจารย์แพทย์ที่ได้เสนอไปแล้ว

ปรีดา วิบูลสวัสดิ์³ กล่าวเกี่ยวกับอาจารย์วิศวกรมนว่า... ผู้สอนเป็นองค์ประกอบ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1980.

² ประเวศ วะสี, "ข้อเสนอเกี่ยวกับการตีความใหม่ของการสอน, การบริการ และการวิจัย (อีกครั้ง)," สารศิริราช. 26 (มีนาคม, 2517) : 478.

³ ปรีดา วิบูลสวัสดิ์, "การศึกษาวิศวกรรมเครื่องกล ระดับปริญญาตรี," ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 18. (อัครสำเนา).

สำคัญยิ่งในการผลิตวิศวกร ผู้ที่จะสอนวิศวกรรมศาสตร์ ให้ได้ผลดีนั้น จะต้องมีลักษณะสำคัญสองประการคือ เป็นวิศวกรที่ดี และมีความเป็นครูที่ดี คือสามารถถ่ายทอดความรู้ให้นักศึกษาเข้าใจได้ การหาผู้ที่มีลักษณะพร้อมดังกล่าวจึงไม่่ง่ายนัก โดยเฉพาะเมื่ออาชีพทางการสอนนั้นได้รับผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจน้อยกว่าการทำงานกับอุตสาหกรรมมาก วิศวกรที่มีความสามารถส่วนใหญ่จึงเลือกทำงานกับโรงงานอุตสาหกรรม ปัญหาการขาดครูสอนด้านวิศวกรรมศาสตร์ จึงเป็นปัญหาที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ ทุกแห่งประสบอยู่....

กล่าวโดยสรุป ครูวิชาชีพที่ดีควรจะต้องมีทั้งคุณสมบัติของความเป็นครูที่ดี และนักวิชาชีพที่ดี มิใช่เป็นเพียงอย่างหนึ่งอย่างใดในสองอย่างนี้ ส่วนในแง่ของการเป็นนักวิจัยนั้น เป็นคุณสมบัติที่ทั้งครูที่ดี และนักวิชาชีพที่ดีจะต้องมีอยู่ในตัว กล่าวคือ ผู้ที่จะเป็นครูที่ดีได้จะต้องมีลักษณะของการแสวงหาความรู้และวิธีการสอนใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ในการสอน แพทย์ที่ดีก็ต้องแสวงหาวิชาความรู้ใหม่ ๆ เทคนิคหรือยาชนิดใหม่ เพื่อก้าวให้ทันโรคใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นเป็นเงาตามตัว จะยืนอยู่กับที่ไม่ได้ เช่นเดียวกับวิศวกรที่ดี และนักวิชาชีพอื่น ๆ ในโลก หากจะเป็นนักวิชาชีพที่ดีก็ย่อมจะต้องมีคุณสมบัติของนักวิจัยอยู่ในตัว ดังนั้นคุณสมบัติของครูวิชาชีพ จึงเน้นที่ความเป็น "ครู" และ "นักวิชาชีพ" จากตัวอย่างบทความที่กล่าวมา ผู้เขียนแต่ละท่านพยายามบอกถึงปัญหาอันหนึ่งที่เกิดกับบุคคลในอาชีพนี้คือ บทบาทที่คาบเกี่ยวระหว่างวิชาชีพ 2 อย่างคือ ความเป็น "ครู" กับ "นักวิชาชีพ" ดังกล่าวแล้วในบทที่ 1 ว่า พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมานั้น เป็นผลมาจากตนทั้งสิ้น บุคคลจะมีพฤติกรรมอย่างไรขึ้นอยู่กับ "ความคิดเห็นเกี่ยวกับตน" หรือ "การรับรู้เกี่ยวกับตน" (Self Perception) และดังใดกล่าวแล้วเช่นกันว่า การเลือกอาชีพของคนขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของสิ่งที่เลือกเป็นสำคัญ การวิจัยนี้จึงมุ่งที่จะศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับตนในวิชาชีพว่า บุคคลในอาชีพ "ครูวิชาชีพ" เลือกที่จะรับรู้ตนเองเป็น ครู นักวิชาชีพ หรือครูวิชาชีพ โดยศึกษาในแง่ของความสัมพันธ์ของการรับรู้ นั้น กับลักษณะที่คาดว่าควรจะเป็นของ คือลักษณะส่วนตัว และลักษณะอาชีพ

นิยามของการรับรู้ (Perception)

การรับรู้เป็นสิ่งที่อยู่ภายในของแต่ละบุคคล และจะไม่แสดงออกมาจนกว่าบรรยากาศภายนอกจะดีพอสำหรับเขา ไม่มีใครสามารถบังคับให้เขาแสดงออกมาได้ นอกเสียจากว่าผู้รับรู้จะรู้สึกว่าเขาต้องการจะแสดงมันออกมา....¹

โรซินสกี² (Richard R. Rosinski) กล่าวว่า การให้นิยามของการรับรู้เกี่ยวข้องกับเป็นประการแรก กับการพิจารณาตัดสินว่า บุคคลใช้การกระตุ้นเพื่อเป็นการนำทางในการทำกิจกรรมในโลกนี้ของเขาอย่างไร... เนื่องจากการรับรู้เป็นความรู้เกี่ยวกับโลกที่บุคคลหนึ่ง ไม่ว่าจะใค้มาหรือใช้ประโยชน์ไป การรับรู้จึงเกี่ยวกับกิจกรรมที่เป็นปฏิกิริยาโต้ตอบกับสิ่งแวดล้อม

บาร์ม และ เลกก์³ (Paul Barbe & David Legge) กล่าวว่า การรับรู้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการแยกข่าวสารออกมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกตัวเรา เกี่ยวข้องกับปฏิบัติการของความรู้สึก และเป็นผลในรูปของความคาดหวัง ความหวัง ความกลัว ความต้องการ และความทรงจำ ซึ่งทำให้เกิดเป็นโลก ๆ หนึ่งภายในตัวเราขึ้น

โร⁴ (Richard L. Roe) กล่าวว่า การรับรู้คือ ความรู้สึกตัวในสิ่งที่ได้รับ

¹ Association for Supervision and Curriculum Development. Perceiving Behaving Becoming. (A New Focus for Education) (N.W. Washington D.C., 1962), pp.70-71.

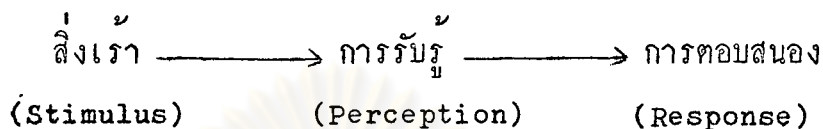
² Richard R. Rosinski, The Development of Visual Perception. (California: Goodyear Publishing Company, 1977), p. 2.

³ Paul Barbe & David Legge. Perception and Information Essential Psychology. 1st ed. Peter Herrick, (Great Britain: the Chaucer Press, 1976), p. 54.

⁴ Richard L. Roe. Development Psychology Today. (California: Communications Research Machines, Inc., 1978), p. 558.

จากสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการแปลความหมายของข้อมูลที่ไคส์มีนส์

จากนิยามการรับรู้ของบาร์บ และเลกก์ กับ โร จะเห็นว่าสอดคล้องกับคำกล่าวของ ฉลอง ภิญโญ¹ ที่ว่า การรับรู้เป็นกระบวนการระหว่างสิ่งเรากับการตอบสนองของบุคคล ดังแผนภูมิต่างข้างล่างนี้คือ.-

การวัดการรับรู้โดยอาศัยคำถามที่เป็นสถานการณ์

เคลเลย์ (Lowell F. Kelly) กล่าวว่า ความจริงที่เห็นได้ชัดที่สุดของการรับรู้คือ "การรับรู้เป็นสิ่งที่เลือกได้ เราไม่สามารถเห็นทุก ๆ สิ่งรอบตัวเราได้ มีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นพร้อมกันหลายพันสิ่งในเวลาเดียวกัน การที่จะรับรู้เหตุการณ์เหล่านั้นทั้งหมดในเวลาเดียวกันอาจทำให้เกิดความรู้สึกที่ยุ่งเหยิง ไม่เป็นระเบียบ เราจึงเลือกที่จะรับรู้ในสิ่งที่เราต้องการทั้งหมด" ความคิดของเคลเลย์นี้สอดคล้องกับคำกล่าวของ เดโซ สวานานท์² ที่ว่า "นาสิ่งเกิดความจริงอีกประการหนึ่งว่าเกิดการรับรู้ในตัวเราได้ แต่มนุษย์เราก็เลือกรับรู้ กล่าวคือ ไม่รับรู้ในทุกอย่างที่เขาทางประสาทสัมผัส.... นักจิตวิทยาได้ให้หลักในเรื่องนี้แก่เราว่า มนุษย์เรานั้นมีแนวโน้มที่จะเลือกรับรู้เฉพาะสิ่งที่ไม่ซ้ำกัน หรือไม่ทำลายสถานะการยกตนของเราเอง สิ่งใดที่จะมีโอกาส (ตามความคิดของผู้นั้น) ทำลายชื่อเสียงเกียรติคุณหรือความเป็นตัวตนของตนอย่างใดที่ตนได้ตั้งจุดมุ่งหมายเอาไว้ เขาจะไม่รับรู้สิ่งนั้น ๆ... นอกจากนี้ เดโซ สวานานท์ ยังได้ยกคำกล่าวของ ซุลลิแวน (H.S. Sullivan) นักจิตวิเคราะห์ผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่งซึ่งเคยกล่าวไว้ว่า "เราไม่ยอมรับรองสิ่งดี ๆ หลายอย่างที่เรารู้ เราได้ยิน เราคิด เราทำ หรือเราพูด ทั้งนี้มีใช้เพราะว่า

¹ ฉลอง ภิญโญ, จิตวิทยาสังคม. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประจักษ์การพิมพ์, 2521).

² Association for Supervision and Curriculum Development. Perceiving Behaving Becoming. p. 65.

³ เดโซ สวานานท์, จิตวิทยาสังคม. (กรุงเทพมหานคร : โพรซีสตามัน

ดังนั้น ๆ อยู่นอกเหนือจากเขตความสามารถที่เราจะรับรู้ได้ แต่เป็นเพราะเราวิเคราะห์และอนุมาน แล้วเห็นว่าสิ่งนั้น ๆ มันขัดกับระบบตัวตนของเราเขา"

ในการวิจัยนี้มุ่งจะศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับตนในแง่ของการรับรู้ในวิชาชีพครูของตัวผู้รับรู้เองว่า มีการรับรู้ไปในทางหนึ่งทางใดใน 3 ทางนี้คือ อาจารย์ นักวิชาชีพ (แพทย์ หรือวิศวกร) หรืออาจารย์วิชาชีพ (ไคแก อาจารย์แพทย์ และอาจารย์วิศวกรรม) ดังนั้นอาศัยข้อคิดของ เคลเลย์ (Lowell F. Kelly) และเคโซ สวานานท์ ดังกล่าว ซึ่งสนับสนุนมติที่เห็นว่า "การรับรู้เป็นสิ่งที่เลือกได้" เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับการรับรู้ในวิชาชีพครู จึงมีลักษณะเป็นข้อปัญหาแบบปฏิบัติการตอบโต้ (Situational Test) โดยใช้สถานการณ์ และตัวเลือกที่สร้างขึ้นเป็นสิ่งเร้าให้ผู้ตอบหรือผู้รับรู้เลือกตอบสนองตัวเลือกที่ให้ไว้ ซึ่งจะแสดงลักษณะของการรับรู้ว่า ผู้ตอบมีการรับรู้ในทางใด

ซิลเลอร์¹ (R.C. Ziller) ได้ชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญในการรับรู้ตนเองทางสังคมว่า

1. องค์ประกอบแรก ประกอบด้วยความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นที่มีความหมายหรือความสำคัญ ความรู้สึกยกย่องตนเอง ก็เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบนี้ด้วย
2. องค์ประกอบที่สอง ประกอบด้วยความสัมพันธ์กับประเภท หรือชนชั้น (categories) ที่สำคัญของบุคคลอื่น พร้อมด้วยความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับความสนใจในสังคม
3. องค์ประกอบที่สาม ประกอบด้วยความสัมพันธ์กับกลุ่มที่มีความสำคัญของบุคคลอื่น พร้อมด้วยความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับความเป็นส่วนเกิน (marginality)

ต่อไปจะกล่าวถึงเรื่องของบทบาท ความขัดแย้ง ประเภทชนิด และลักษณะของพฤติกรรมบทบาท ซึ่งเป็นความรู้เบื้องต้นที่จะนำไปสู่หลักเกณฑ์ในการสร้างสถานการณ์ที่จะใช้วัดลักษณะการรับรู้ในวิชาชีพ

007411

1

บทบาทในแง่ของจิตวิทยาสังคม

โสภา ชูพิกุลชัย¹ กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การแสดงออกหรือการทำหน้าที่ของบุคคล ซึ่งสมาชิกคนอื่นของสังคมมุ่งหวัง ให้เขากระทำภายใต้สถานการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งอย่างใด โดยถือเอาฐานะและหน้าที่ทางสังคมของบุคคลนั้นเป็นมูลฐาน

ลินตัน² (Ralph Linton) กล่าวว่า "บทบาทหมายถึง การกระทำของแต่ละบุคคลเพื่อให้สอดคล้องกับตำแหน่งทางอาชีพของตน" โดยนัยนี้ หมายถึง "บทบาททางอาชีพ" (Occupational Role) ซึ่งกล่าวถึงในการวิจัยครั้งนี้เอง

การขัดแย้งในบทบาท

จะเห็นได้ว่าในสังคมปัจจุบัน แต่ละคนต้องสวมบทบาทกันคนละหลายบทบาท เช่น เป็นลูก เป็นพี่ เป็นน้อง หรือในบางโอกาสต้องเป็นทั้งครู ทั้งแพทย์ หรือทั้งครู ทั้งวิศวกร ซึ่งบางครั้งบุคคลเหล่านี้อาจจะอยู่ในภาวะถูกบังคับให้เลือกสวมบทบาทใดบทบาทหนึ่งเพียงบทบาทเดียว ทั้ง ๆ ที่อาจจะชอบทั้ง 2 บทบาทนั้นก็ได้อีก ภาวะการณ์เช่นนี้เราเรียกว่าการขัดแย้ง

ประเภทของความขัดแย้งของบทบาท

ความขัดแย้งของบทบาทแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ³

¹โสภา ชูพิกุลชัย, จิตวิทยาสังคมประยุกต์. (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 45.

²Julius Gould and William L. Kolt. A Dictionary of the Social Sciences. (New York: The Free Press, 1965), p. 609.

³ไวรัช เจียมบรรจง, จิตวิทยาสังคม 2. (กรุงเทพฯ: วิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2520), หน้า 129.

1. ความขัดแย้งระหว่างบทบาท ซึ่งเกิดจากตำแหน่ง 2 ตำแหน่ง หรือมากกว่า 2 ตำแหน่งขึ้นไป (Interrole conflict) และบทบาทของตำแหน่งเหล่านั้นไม่สอดคล้องกัน ยกตัวอย่างเช่นพวก "คนกลาง" ได้แก่ หัวหน้าคนงานในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นคนงานระหว่าง นายจ้าง กับลูกจ้าง จึงต้องมีบทบาทที่จะต้องให้ผลประโยชน์แก่คนทั้งสองฝ่าย
2. ความขัดแย้งระหว่างบทบาท ซึ่งเกิดระหว่างกลุ่มตั้งแต่สองกลุ่มขึ้นไป (Intrarole Conflict) ซึ่งบทบาทอย่างหนึ่ง แต่มีผู้ที่ต้องปฏิบัติตามหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวปฏิบัติไม่เหมือนกัน ตัวอย่าง ตำแหน่งหนึ่งในระดับเดียวกันของรัฐวิสาหกิจสองแห่ง คนงานรับเงินเดือนไม่เท่ากัน ทำให้เกิดการเรียกร้อง และเดินขบวนประท้วง เพราะเกิดการขัดแย้งในบทบาท

ชนิดของการขัดแย้ง

ชนิดของการขัดแย้งอาจแบ่งกล่าวได้เป็น 3 อย่างคือ¹

1. การขัดแย้งชนิดบวกบวก (Two positives conflict) ได้แก่ การขัดแย้งระหว่างสองสถานการณ์ หรือสองจุดหมายที่มีคุณค่าเป็นบวก หรือชวนให้รักให้ชอบทั้งคู่
2. การขัดแย้งชนิดลบลบ (Two negative conflict) ได้แก่ การขัดแย้งระหว่างสองสถานการณ์ที่มีคุณค่าเป็นลบ หรือชวนให้เกลียดทั้งคู่
3. การขัดแย้งชนิดบวกลบ (A simultaneous Positive and Negative Conflict) ในเมื่อสถานการณ์ข้างหนึ่งเป็นบวก (ชอบ ดี น่าสนใจ ฯลฯ) แต่อีกข้างหนึ่งมีสภาพเป็นลบ (ไม่ชอบ น่าเบื่อ รำคาญ ฯลฯ) ก็จะทำให้เกิดการขัดแย้งชนิดนี้ขึ้นทันที

---

¹ เดโซ สวานานท์, จิตวิทยาสังคม. หน้า 107.

ลักษณะของพฤติกรรมบทบาท

เคโซ สวานานท์¹ กล่าวว่า การสวมบทบาทใดบทบาทหนึ่งนั้น จะประกอบด้วยขั้นต่าง ๆ ที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1. รู้อถึงส่วนของตนในสถานการณ์นั้น ๆ ว่าจะต้องเป็นไปอย่างไร หรือเรียกสั้น ๆ ว่าจะต้องรู้อถึงสถานะของตัวตน
2. คิดถึงพฤติกรรมที่ควรแสดงในสถานการณ์นั้น ๆ ที่เหมาะกับสภาพของตัวตน
3. คิดถึงพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับของอื่น ๆ ซึ่งจะให้แนวทางซึ่งบอกอาการประพฤติ อันควรแสดงของตน
4. ประเมินผลของการสวมบทบาทนั้นว่าเป็นอย่างไร

ที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับเรื่องของบทบาท ความขัดแย้ง ประเภท ชนิด และสังคม และลักษณะของพฤติกรรมบทบาทนี้เป็นความรู้เบื้องต้นที่จะนำไปสู่หลักเกณฑ์ในการสร้างปฏิกริยาตอบโต้ (Situational Test) ซึ่งจะใช้วัดการรับรู้ในวิชาชีพ โดยการสร้างสถานการณ์ให้ผู้ตอบคิดสร้างภาพว่าตนควรจะสวมบทบาทนั้น ๆ อย่งไร ถ้าตกอยู่ในสถานการณ์เช่นนั้น

การวัดลักษณะอาชีพ (Occupational Characteristics)

สิ่งที่ต้องการจะวัดเกี่ยวกับลักษณะอาชีพในงานวิจัยนี้คือ มโนทัศน์เกี่ยวกับสมาชิกในอาชีพเดียวกันของผู้ตอบเองว่า มีลักษณะเป็นเช่นไร เมื่อพิจารณาถึงงานวิจัยของ ลลิตา วิเลิศปรีชาตระกูล² ซึ่งใช้ Semantic Differential วัดลักษณะบุคคลในอาชีพเดียวกัน เห็นว่ามีหลักเกณฑ์ที่ ถ้าได้แก้ไขคัดแปลงอีกเพียงเล็กน้อย จะนำมาใช้วัดลักษณะอาชีพได้

¹ เคโซ สวานานท์, จิตวิทยาสังคม. หน้า 104.

² ลลิตา วิเลิศปรีชาตระกูล, "มโนภาพความมีอาจุโสในสังคมไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารจิต แผนกวิชาจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514).

เครื่องมือชิ้นนี้สร้างโดยอาศัยองค์ประกอบทางบุคลิกภาพของกิลฟอร์ด และซิมเมอร์แมน (Guildford & Zimmerman) ซึ่งเชื่อว่า ตัวประกอบ 10 ตัวนี้จะประกอบกันเป็นลักษณะทั้งหมดของบุคลิกภาพได้ องค์ประกอบทั้ง 10 นี้ ได้จากการคำนวณค่าสหสัมพันธ์ภายใน (Intercorrelation) ระหว่างข้อกระทง (Items) แต่ละข้อจากแบบสอบบุคลิกภาพหลาย ๆ ฉบับ กิลฟอร์ด และซิมเมอร์แมน ได้นำผลจากการวิจัยนี้มาคิดแปลง แบบสอบบุคลิกภาพอีก 3 ฉบับ ให้มารวมกัน กลายเป็นแบบสำรวจบุคลิกภาพฉบับใหม่ขึ้น เรียกว่า กิลฟอร์ด ซิมเมอร์แมน เทมเพอราเมนต์เซอร์เวย์ (Guildford Zimmerman Temperament Survey) ซึ่งแยกลักษณะทางบุคลิกภาพออกเป็น 10 ลักษณะดังนี้¹

1. ตัวประกอบ G : กิจกรรมทั่วไป (General Activity) ได้แก่ แนวโน้มที่จะเป็นคนเอาการเอางาน ลักษณะที่จะพิจารณาในเรื่องนี้ คือพิจารณาว่า บุคคลนั้นมีการทำงานเป็นอย่างไร มีประสิทธิภาพหรือไม่ ตลอดจนความคล่องแคล่วในการทำงาน
2. ตัวประกอบ R : การควบคุมตน (Restrant) ได้แก่ การที่จะเป็นคนเอาจริงเอาจัง
3. ตัวประกอบ A : ความเหนือกว่าผู้อื่น (Ascendance) ได้แก่ แนวโน้มที่จะพูดหรือออกความเห็น หรือแสดงตนโดยไม่รีรอหรือชะงัก ซึ่งเป็นแนวทางที่จะแสดงตนเป็นผู้นำ นอกจากนี้ยังป้องกันตัวเอง
4. ตัวประกอบ S : การชอบสมาคม (Socialbility) หมายถึง การชอบกิจกรรมในสังคม ชอบติดต่อกับผู้อื่น เปิดเผยและมีเพื่อนมาก
5. ตัวประกอบ E : ความมั่นคงทางอารมณ์ (Emotional Stability) ได้แก่ แนวโน้มที่จะแสดงอารมณ์ของตนอย่างคงเส้นคงวา ไม่มีลักษณะที่จะแสดงอารมณ์ ทำให้คนรำเริง มองโลกในแง่ดี

---

¹ Anne Anastasi, Psychology Testing. 4th ed. (New York: Macmillian Company, 1976), p. 506.

6. ตัวประกอบ O : ความเป็นปรนัย (Objectivity) ได้แก่ การที่จะเป็นคนมองสิ่งต่าง ๆ ในแง่ของความเป็นจริง ไม่พยายามมองโดยพิจารณาแต่ในแง่ของตนเอง และเป็นคนที่ยึดข้อเท็จจริงเป็นใหญ่เสมอ

7. ตัวประกอบ F : ความเป็นมิตร (Friendliness) เป็นลักษณะที่จะยกย่องผู้อื่น ออกทนต่อความเป็นศัตรู รู้จักโอภาปราศรัย และมีความมานะอดทน

8. ตัวประกอบ T : ความมีความคิด (Thoughtfulness) ได้แก่ การที่เป็นคนช่างคิด สนใจที่จะพิจารณาสິงต่าง ๆ รู้จักแก้ปัญหา และเป็นคนมีระเบียบวินัย

9. ตัวประกอบ P : ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ (Personel Relations) หมายถึง การที่ทนบุคคลอื่น ๆ ได้มีศรัทธาในสถาบันต่าง ๆ ของสังคม มีความรักชาติ ศาสนา มีความภาคภูมิใจ และนับถือตนเอง

10. ตัวประกอบ M : ความเป็นผู้ชาย (Masculinity) เป็นลักษณะที่จะแสดงความสนใจต่าง ๆ อย่างผู้ชาย ความสนใจที่จะแสดงนี้ แสดงในแง่ของความตื่นเตน ความกล้า ความเห็นอกเห็นใจ นอกจากนี้ยังมีลักษณะเป็นคนไม่จุกจิก จู้จี้ มีความกล้าหาญ ใจคอกหนักแน่น ไม่เป็นคนหุเบา

ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ในวิชาชีพ ลักษณะส่วนตัวและลักษณะอาชีพ

ลักษณะส่วนตัวกับการรับรู้ในวิชาชีพครู

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า "ลักษณะส่วนตัว" ควรหมายถึง ลักษณะทางสังคมของอาจารย์ผู้ตอบที่อาจจะมีผลต่อการรับรู้ในวิชาชีพครู ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม รวมทั้งลักษณะหน้าที่การงาน ที่ทำให้อาจารย์ผู้ตอบต้องสวมบทบาทหลาย ๆ ลักษณะ แนวคิดในการเลือกตัวแปรลักษณะส่วนตัวคือ

1. อายุ เพศ อายุราชการ และประสบการณ์การสอน ตัวแปรทั้ง 4 นี้ เป็นตัวแปรที่กล่าวถึงเสมอในการวิจัยทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับอาจารย์ผู้สอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการสอน โดยทั่วไปจะใช้คำว่า "ภูมิหลัง" จึงน่าจะมีผลต่อการรับรู้ในวิชาชีพครู

2. ตำแหน่งทางวิชาการ วุฒิการศึกษา และระดับที่ทำการสอน ตัวแปรทั้ง 3 นี้ เป็นข้อแตกต่างอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้สังคมในมหาวิทยาลัย แยกตัวออกเป็นกลุ่มเป็นพวก จึงควรอย่างยิ่งที่จะนำมาพิจารณาในการวิจัยนี้ ยกตัวอย่างเช่น ระดับที่ทำการสอนของอาจารย์แพทย์ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ระดับคือ ปรีคลินิก (Pre-clinic) และคลินิก (Clinic) พบว่า ก่อให้เกิดปัญหาในสังคมการศึกษาแพทย์ ดังบทความของ "คำรง กิจกุลศล"¹ ที่กล่าวว่า "อาจารย์ทางปรีคลินิก ไม่น้อยเลยที่เงินเดือนติดตัน เพราะไม่สามารถขยับตำแหน่งทางวิชาการของตนไปได้" ผลที่เกิดขึ้นคืออาจารย์ที่สอนในระดับนี้เกิดความเบื่อหน่ายในการทำงาน และลาออกไปไม่น้อย ตัวแปรนี้จึงน่าจะมีผลต่อการรับรู้ได้

3. ลักษณะงานที่ทำ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ งานที่เกี่ยวข้องกับนิสิต และ ไม่เกี่ยวข้องกับนิสิต นอกเหนือจากการสอน ตัวแปรนี้คาดว่าจะมีผลต่อการรับรู้ เพราะอาจารย์ที่ได้ทำงานเกี่ยวข้องกับนิสิต นอกเหนือจากการสอนย่อมจะมีโอกาสได้ติดต่อกับเกี่ยวข้อง และมีประสบการณ์ต่างจากอาจารย์ที่ทำการสอนแต่เพียงอย่างเดียว และประสบการณ์ที่ย่อมมีส่วนทำให้อาจารย์มีการรับรู้ต่างกันได้ แม้จะอยู่ในสถานการณเดียวกัน

4. การมีและทำคลินิก (หรือสำนักงานส่วนตัว) กับการทำงานในโรงพยาบาล เอกชน (หรือบริษัทเอกชน) ตัวแปร 2 ตัว นี้ คาดว่าจะมีผลต่อการรับรู้เช่นกัน เราพบว่า ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมในตัวบุคคลอีกอันหนึ่งคือ "การแลกเปลี่ยนในสังคม" (Social Exchange) ทฤษฎีพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนในสังคม กล่าวว่า² "บุคคลจะเข้าไปในสังคมใหม่ เพราะเขาหวังว่าจะได้รับสิ่งตอบแทนจากสังคมนั้น และเขาจะยังคงอยู่ในสังคมเก่า

¹คำรง กิจกุลศล, "อาจารย์ ปรีคลินิก," สารศิริราช. 33 (กุมภาพันธ์, 2524) : 124-125

²A Paul Hare. Handbook of Small Group Research. pp. 252-253.

เพราะเขารู้ว่าสังคมเก่ายังให้สิ่งตอบแทนต่อเขาอยู่ เราจะเรียกได้ว่ามีการตอบแทนเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการได้ผลประโยชน์จากสิ่งนั้น โดยปกติแล้วจะมีทางให้บุคคลเลือกอยู่หลายทางทำให้เขาต้องตัดสินใจว่า ทางไหนจะให้ประโยชน์กับเขาได้มากที่สุด" เช่นเดียวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียนแพทย์ปัจจุบัน ที่อาจารย์แพทย์ส่วนใหญ่มีงานพิเศษทำตามคลินิก หรือโรงพยาบาลเอกชน แมว่าจะทำนอกเวลาราชการ ก็อาจทำให้หน้าที่ทางการสอนบกพร่องได้จนกระทั่งเกิดโครงการปฏิรูประบบของอาจารย์แพทย์ขึ้นให้เป็นแบบ "เต็มเวลา กับกึ่งเวลา"¹ โดยมีหลักเกณฑ์ต้องการให้มีอาจารย์ที่อุทิศตัวให้กับงานสอนงานวิจัยอย่างเต็มที่ โดยจะแบ่งอาจารย์ออกเป็น 2 ประเภท ประเภทหนึ่งเป็นอาจารย์เต็มเวลา จะทำคลินิกส่วนตัวนอกเวลาราชการไม่ได้ แต่จะได้รับเงินเดือนกับสิทธิทางค่านบริหารในคณะแพทย์มากกว่า อีกประเภทหนึ่งคือ อาจารย์กึ่งเวลา ที่ยังคงเปิดคลินิกส่วนตัวนอกเวลาได้ดั้งเดิม ปรากฏว่าอาจารย์ส่วนใหญ่คัดค้านโครงการนี้กันอย่างแข็งขัน จนต้องยกเลิกไป

ที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นตัวแปรลักษณะส่วนตัวที่คาดว่าจะมีผลต่อการรับรู้ในวิชาชีพต่อไปจะกล่าวถึงลักษณะอาชีพ

ลักษณะอาชีพ กับการรับรู้

ในปี ค.ศ.1970 ซิกเลอร์² (Daniel J. Ziegler) ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับตน ความคิดรวบยอดในเรื่องสมาชิกของอาชีพนั้น ๆ กับความสนใจในอาชีพของนักศึกษาชายระดับมหาวิทยาลัยในฟิลาเดลเฟีย โดยใช้เครื่องมือคือคำคุณศัพท์เกี่ยวกับบุคลิกลักษณะ (Adjective checklist) และแบบวัดความสนใจทางอาชีพ ได้ขอคนพบว่า นักศึกษาจะบรรยายความคิดรวบยอดเรื่องบุคคลในงานอาชีพที่เขาชอบ

¹ อติเรก จิระพงศ์, "ปัญหาเรื้อรังที่แก้ยาก" สารศิริราช. 14(มกราคม, 2521):88-92

² Daniel J. Ziegler. "Self Concept Occupational Member Concept and Occupational Interest Area Relationship in Male College Students" Journal of Counseling Psychology. 17(1970), pp. 133-136.

มากที่สุด คล้ายคลึงกับคนมากกว่าอาชีพที่เขาชอบน้อยที่สุด

ดร. ฮอลแลนด์¹ (Dr. John L. Holland) เชื่อว่าบุคคลในอาชีพเดียวกันมี
แนวโน้มที่จะมีบุคลิกภาพที่คล้ายคลึงกัน และเชื่อว่าการเลือกอาชีพก็คือการที่บุคคลจะพิจารณา
ว่าตนเองมีบุคลิกภาพอย่างไร และเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับบุคลิกภาพของตนเอง

โสภา ชูพิณฑชัย² กล่าวว่า "การแสดงออกตามบทบาทของแต่ละบุคคล จะ
เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับบุคลิกภาพของบุคคลนั้นหรือของกลุ่ม"

จากเอกสาร และงานวิจัยทั้ง 3 เรื่องดังกล่าวนี้ สรุปได้ว่าลักษณะของกลุ่ม หรือ
ลักษณะอาชีพนี้ มีผลต่อการพิจารณาตนเองของบุคคลในอาชีพนั้น ๆ กล่าวคือ ลักษณะอาชีพ
น่าจะมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ จึงสรุปสมมุติฐานที่ว่า การรับรู้ในวิชาชีพครุมีความสัมพันธ์กับ
ลักษณะส่วนตัว และลักษณะอาชีพ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ Jack L. Retting. Career Exploration and Decision.
(New Jersey: Prentic-Hall, Inc., 1974), p. 7.

² โสภา ชูพิณฑชัย, จิตวิทยาสังคมประยุกต์. หน้า 45.